

RITUS I CERIMÒNIES DE CONSTRUCCIÓ

Les presents notes sobre el ritual popular de casa nostra, practicat en començar i cobrir un edifici i abans d'estrenar-lo, han estat recollides de viva veu, juntament amb d'altres ritus no catalans, durant les nostres missions etnogràfiques de recerca, per tal d'anar formant l'incipient Museu Etnogràfic de Catalunya, instal·lat dins del clos del «Poble Espanyol» de Montjuïc. Notes culturals que no figuren, ni remotament, en les que donà a conèixer en 1923 el mestre Rossend Serra i Pagès¹ i En Joan Amades² després; a les quals ens referirem alguna vegada en sentit comparatiu.

Fins fa poc, quan l'home pallarès, i també d'altres contrades, volia edificar una casa, després de cavar els fonaments i posar la primera pedra de l'edifici, així com en cobrir-lo, practicava sengles cerimònies de caire ritual, molt interessants, perquè ens han perpetuat fins a nosaltres, per via tradicional i a través de molts mil·lenis, alguns ritus constructius dels nostres pretèrits avantpassats, equivalents a relíquies de religions o creences molt primitives.

RITUS DE FONAMENTACIÓ

A Son (Vall d'Aneu) abans de començar a *fonamentar* la casa acostumen a fer beneir el terreny pel sacerdot, revestit ritualment. En posar la primera pedra fan una *beguda* extraordinària, que paga l'amo a tots els treballadors que intervenen a l'obra; rep el nom de *fonamentar*

1. ROSSEND SERRA I PAGÈS, *Petites notes sobre ritus de construcció*, «Butlletí de l'Associació catalana d'antropologia, etnografia i prehistòria», I (1923), 141. Inscrit després en el volum d'homenatge ofert per les seves antigues deixebles. *Alguns escrits del professor Rossend Serra i Pagès* (Barcelona 1926), 65.

2. J. AMADES, *Divinitat de la llar* (Barcelona 1935) («Biblioteca de tradicions populars», XXXII).

lo fonament. De vegades, aquesta pedra, la reguen de vi, amb el mateix porró de beure (Son 1941). Antany aquest costum ritual de regar copiosament amb vi la primera pedra fonamental es trobava molt estès en bona part del Pallars Sobirà. Car, a Escaló, a Sort, etc., en començar els fonaments d'una casa regaven la terra i la primera pedra amb vi i, a continuació, bevien tots els presents.³ En altres pobles pallaresos que no ens han estat esmentats, era costum de posar una moneda d'or sota de la primera pedra, abans de regar-la copiosament de vi amb el porró; després se'n pujaven dempeus d'un a un sobre d'ella, mentre bevien un trago molt llarg de vi.⁴

Pràctiques emparentades amb les pallareses apareixen també en altres indrets de Catalunya i Mallorca. Puix, segons Amades, al Penedès, posaven als fonaments pedres pintades de vermell.⁵ I a Mallorca, en posar la primera pedra, sovint hi fan una creu vermella amb mangra, o senzillament l'embruten amb aquest colorant.⁶

Tant o més interessant és encara el ritu que hem registrat a la Ribera de Cardós, en el propi Pallars oriental. Fets els fonaments, quan posaven la primera pedra, acostumaven a fer-hi passar el més vell de la casa; al qual, els seus fills, feien posar la primera pedra, girar-la de costat o almenys tocar-la. Després l'amo pagava el beure a tots els treballadors i familiars presents (Ribera 1941).

A casa del Ramonet de Sarroca de Bellera (Pallars Sobirà sud-occidental), en engrandir la porta forana d'entrada, en una paret dels fonaments fou trobada una cassoleta o escudella de fusta amb mànec.⁷ Per què i per qui hi fou posada? No ho sabem. Però gairebé podem suposar amb certesa que en construir la casa per allà el segle XVII, o començaments del XVIII, hi devia haver estat col·locada com a recipient d'alguna espècie ritual que la humitat i el temps hauran malmès, i ara resta solament l'escaient escudelleta de boix com a testimoni d'una possible ofrena cultural, difícil de precisar.

A la Garrotxa empordanesa o Terrafort de l'Empordà, acostumaven a posar trossos de teula o de rajola als fonaments (signe d'apropiació) i,

3. Josep Lledós, de vint-i-set anys, mestre de cases d'Escaló. Espot, 4-III-1946.

4. Observat pel nostre oncle Josep Simorra Bosch, mestre de cases de Sarroca de Bellera, en molts pobles de la comarca, 1934.

5. AMADES, *op. cit.*, 10.

6. SERRA I PAGÈS, *Alguns Escrits*, 67.

7. Segons l'amo de la casa Pere Bochaca, de setanta anys, d'ofici caminer, de Sarroca de Bellera, 1940. L'escudelleta citada fou adquirida per nosaltres per al Museu Etnogràfic citat.

en alguns casos, àdhuc hi posaven monedes (Lladó 1943). A Vinaixa (Baix Urgell oriental), de vegades algun propietari feia posar un tub o ampolleta de vidre tapat, contenint un paper o document que servava en secret als mestres de cases i altres presents.⁸ I finalment, a la Cava i altres barriades dels arrossers de la baixa Ribera de l'Ebre, quan edifiquen una casa o una *barraca*, als fonaments encara hi posen diners sota de la primera pedra. Com és ara a Camarles, l'any passat, sota de la pedra fonamental d'una casa hi posaren cinquanta pessetes amb monedes d'argent (barri anomenat Jesús i Maria, 3-IV-48).

Els nostres ritus descrits primerament tenen tot l'aire d'una supervivència de la degollació d'una víctima (vessament de sang representada pel vi i per la mangra) en un principi segurament humana (segons la pràctica descrita de Ribera) i després animal en atenuar-se més tardanament el ritu, fins arribar al simulacre del sacrifici més atenuat encara (figurat pel raig i pel color del vi i de la mangra així com per la petita pantomima representada a Ribera), oferta a l'esperit o divinitat tutelar de la terra en desgreuge per la gosadia d'usurpar-li el terreny i torbar-li la beàtica quietud i, a la vegada, perquè tingués més consistència l'edifici. Aquestes cerimònies rituals nostrades, encara que molt esborrades, les podem comparar amb les que es practicaven antany al sud-est d'Europa, sobretot a Bulgària i a Grècia, tant en el cas del vessament de sang⁹ com en el del vestigi del sacrifici humà.¹⁰ Ritu constructiu

8. Sebastià Carrer Saragossa, d'uns cinquanta anys, mestre de cases de Vinaixa, 1945.

9. A Bulgària maten un corder i reguen els fonaments amb la seva sang. Cf. C. CABAL, *Las costumbres asturianas, su significación y sus orígenes* (Madrid 1931). — «En la Grècia actual quan hom prepara els fonaments d'un edifici nou el costum ritual és el de sacrificar un gall,» [recordem amb això que en els fonaments d'una casa de Manresa hi foren trobats un candeler amb una candela i un gall que hi fou soterrat viu, segons ens diu SERRA I PAGÈS en l'obra citada, que reproduceix AMADES], «un moltó o un anyell, amb la sang del qual reguen la primera pedra i seguidament enterren la víctima a sota. L'objecte del sacrifici» diu FRAZER «és el de donar consistència i estabilitat a l'obra a bastir.» *Le Rameau d'Or*, 180. Edició resumida en francès, editada a París en 1924.

10. A Grècia, «de vegades en lloc de sacrificar un animal, el constructor atreu un home a l'indret dels fonaments, mesura secretament el seu cos o només una part, o solament pren la mida de la seva ombra i soterra la mesura sota de la primera pedra; o bé posa la pedra sobre l'ombra de l'home. Fent-ho així hom creu que aquell individu mesurat morirà dins d'aquell any mateix». «Dins d'aquest cas la mesura de l'ombra és considerada com equivalent a l'ombra mateixa, i en enterrar-la, s'enterra la vida o l'ànima de l'home, que en quedar sense ella no té més remei que morir. Reemplaça aquest simulacre l'antiga pràctica de soterrar una persona viva sota de la primera pedra o dins dels murs, per tal de solidificar l'edifici, o més precisament, perquè l'esperit irriat pugui visitar i freqüentar l'indret i guardar-lo contra l'invasió d'enemics.» FRAZER, *op. cit.*, 180.

molt practicat no solament pels pobles primitius de cultura rudimentària,¹¹ sinó també en l'antiga Grècia i Roma.¹²

RITUS DE COBERTADA

Tornant al Pallars Sobirà, a Sarroca de Bellera, així com durant la nostra infantesa recordem que en cobrir una obra ja hi posaven *bandera*, en el segle passat hi col·locaven un *ram* que consistia en clavar una branca ben pomposa i verda, collida en algun arbre, dreta al *teulat*, si es que no s'havia lamentat cap desgràcia en edificar-la; llavors, l'amo pagava la *cobertada* o àpat col·lectiu celebrat entre tots els que havien intervingut a l'obra. Si aquest es mostrava un xic ranci o poc esplèndid en el convit, els mestres de cases trencaven una *teula canalera* del ràfec o *volada* de la teulada nova; l'amo amb això ja es donava per entès, com també ho entenien prou bé els veïns; si es queixava, aleshores els obrers li deien que la cobertada havia anat malament i, quan l'arranjaven, tots hi aplicaven la seva dita festiva i mofeta.¹³

A Escaló, a Sort i en altres pobles de la mateixa ribera, quan col·locaven la darrera llosa al *llosat* en cobrir l'edifici, la regaven amb vi i després clavaven el *ram*, rama pomposa de pi o bé d'un altre arbre, a l'un extrem de la biga *comunera* (carener o cavall de la coberta) on forma l'angle del llosat amb el frontis de la casa. A la tarda o bé a la nit, l'amo de l'obra pagava una beguda extraordinària a tots els presents. A Sort àdhuc de vegades mataben un cabrit per l'àpat.¹⁴ A Son si els mestres de cases queden contents dels amos de la casa, que els hagin tractat i peixat bé, colloquen un *ram* de flors a la comunera citada; en diuen *posar lo ram*, i fan el *repeix* o repàs del dinar millor que els altres dies (Son 1941). A Ribera (Cardós), si s'escau al temps de la florida

11. Els caribes, tribus antropòfagues de Colòmbia, en construir els temples, enterraven donzelles vives al lloc on havien de descansar les columnes. CARLOS CUERVO MÁRQUEZ, *Estudios arqueológicos y etnográficos*, II (Madrid 1920), 30. Així com també tant els salvatges d'Àfrica com els indis de Mèxic, han ofert sacrificis humans als esperits de la terra en les construccions dels temples i de les cases llurs. FRANKOWSKI, *La lucha entre el hombre y los espíritus malos por la posesión de la tierra y su usufructo*, «Boletín de la Real Sociedad de Historia Natural», XVI (1916), 408.

12. Puix sobretot els romans, fins a Constantí, han posat víctimes humanes, vives o mortes, en els fonaments dels edificis. FRANKOWSKI, *op. cit.*, 418 ss.

13. Cassimir Torrobella, d'uns cinquanta sis anys, de Sarroca de Bellera, 1932.

14. Josep Lladós, d'Escaló, ja citat.

dels arbres (puix a la primavera és quan s'acostuma a obrar més que mai), escolleixen el *ram* ben pompós i florit d'una branca d'arbre fruiter que, bo i coberta la casa, també el claven a l'angle anterior del cavall del

FIG. 1. — El *ram* de la *cobertada* col·locat al cavallet anterior del *llosat*, recentment construït, observat a Tírvia (Pallars Sobirà oriental, 1947), així com arreu de les valls de Boí i Barrabés (Alta Ribagorça) pel juny de 1948.

llosat (fig. 1). L'amo, llavors, paga el beure (licors o vi) a tots els treballadors que han intervingut a l'obra (Ribera 1941). El mateix *ram* he vist encara clavat al lloc indicat davant d'una casa nova recentment construïda, a Tírvia, en el mes de juliol de 1947. Així com també el veiérem l'any 1943 a Soldeu (Alta Andorra), on també acostumen a *posar el ram* a l'angle del frontis, bo i coberta la casa (amb el *llosat* de llicorella), com al Pallars; i si no hi ha hagut cap desgràcia, l'amo de l'obra paga un refresc o bé licors a tots els que han pres part a edificar-la.

Ritus semblants als nostres trobem també al país basc i a Nabarra, així com a Astúries, amb altres vestigis ben clarividents dels mateixos ritus a l'Aragó i a Nabarra. Per exemple, en els caserius de l'Aralar,

quan cobreixen la casa hi ha el costum que un fuster colloqui en l'angle del cavallet, sobre el frontis, una rama de llorer. Després, els que han treballat en l'edificació de la casa, són obsequiats amb un berenar-sopar que anomenen *trapalea*.¹⁵ I el mateix ram de llorer claven al mateix indret del cavallet a Zeanuri quan acaben de cobrir una casa nova, però no s'esmenta l'àpat.¹⁶ A Astúries celebren quatre àpats, el darrer dels quals en ocasió de posar el *ramo* en cobrir la casa.¹⁷ A Gistaín, en l'alta comarca del Sobrarbe (Pirineu aragonès), en col·locar la primera biga del cavallet de la coberta (allí també de pissarra), un fuster feia una creu de fusta i la clavava a l'angle citat del cavallet del frontis anterior, que és el primer de col·locar (Gistaín 1943). Més complet apareix el mateix ritu a la vall de Burguete o Espinal (Nabarra) en el Pirineu occidental. Puix quan cobrien la casa, uns vint anys enrera, encara era costum de clavar una creu de fusta sobre el cavallet (*biskar*). Llavors l'amo obsequiava els obrers amb un sopar anomenat la *biskarbesta* o festa del cavallet.¹⁸ Un ritu semblant apareix també a Polònia.¹⁹ A la Vall del Baztán (Nabarra basca), segons ens informaren en una enquesta personal realitzada l'any 1943 a Elizondo, d'aquesta festa del cavallet, allí també *bizcarbesta*, que practicaven en col·locar la primera biga del cavallet de la coberta, com a Gistaín, ja només en restava el berenar que l'amo pagava a tots els concurrents a l'acte.

També a Santa Coloma d'Erdo (Pallars Sobirà sud-occidental) he vist una creu de ferro clavada sobre de la *biga crestellera* (cavall o carener) de la teulada d'una gran pallera, on forma el vèrtex de l'angle citat del frontis, que hi fou feta col·locar per l'amo de la casa en construir-la en el darrer terç del segle passat «per honor, memòria i gràcies de no haver-hi pres mal ningú durant les obres; puix no hi hagué cap desgràcia». (Segons comunicació directa d'una filla d'aquell home. Sarroca de Bellera 1939.)

Més conegut, fora de les comarques citades, i també més novell, és el costum de posar bandera en senyal que els mestres d'obres han

15. JOSÉ MIGUEL DE BARANDIARÁN, *Pueblo de Ataun*, «Anuario de Eusko-Folklore», V (1925), 30.

16. E. DE G., *Pueblo de Zeanuri*, «Anuario de Eusko-Folklore», VI (1926), 83.

17. CABAL, *op. cit.*, II.

18. J. M. DE BARANDIARÁN, *Pueblo de Aurizpéiri (Espinal)*, «Anuario de Eusko-Folklore», VI (1926), 18.

19. Car en la parròquia de Podegradzic, l'amo obsequia esplèndidament els mestres d'obres que coronen la coberta de la casa nova amb una creu ostentant les insígnies d'ell. FRANKOWSKI, *op. cit.*

cobert un edifici. Al Pont de Suert (Ribagorça), doncs, si és que no hi ha hagut cap desgràcia durant les obres, *posen bandera* i l'amo convida a menjar i a beure a totes les persones que han intervingut a la construcció de l'obra. A la Garrotxa també posen bandera a la teulada i fan la *rovellosa*, és a dir, celebren un àpat fraternal entre els amos i els constructors (Lladó 1943). Com a Vinaixa, on, quan han cobertat una casa i no hi ha hagut cap desgràcia, l'amo fa posar una bandera (abans catalana, ara blanca o bé espanyola) a la teulada, i aquell dia fa fer un dinar extraordinari, en el qual, a més d'ell, prenen part tots els constructors de l'obra: mestres de cases, fusters, picapedrers, ferrers i manyans, peons, etc.²⁰ En igual circumstància posen la bandera a Cervera (Segarra), que oneja al cim de la coberta, fins que l'amo paga el dinar als constructors de la casa. Car no la treuen fins que ha complert amb aquest requisit tradicional; del contrari, ha de pujar a retirar-la ell mateix, com de vegades ha succeït a algun amo escarransit (Cervera, 1945). A la Cava, en general, quan acaben de cobrir una casa o bé una *barraca*, els treballadors posen una bandera a la *carena*, sobre mateix del frontis, o sigui al cavall format pels *pujants* del davant, i l'amo paga un dinar, que anomenen la *cuprida* (Jesús i Maria, 3-IV-48). I finalment a Alfara (terres del Baix Ebre) quan acaben l'obra, l'amo convida els que hi han intervingut, amb un dinar o sopar extraordinari; en diuen *convidar els paletes* (Alfara, 5-IV-1948).

Totes aquestes cerimònies rituals practicades poc abans o després de cobrir la casa responen a la mateixa idea de les practicades en fonamentar-la; ritu de coronament de la casa, tant si es tracta de posar el ram (ritu floral), com la creu (per influència cristiana) o la bandera (ritu succedani dels anteriors), solemnitzat l'acte amb un àpat més o menys esplèndid per part de l'amo, a més de fer-nos reviure un sacrifici ofert a l'esperit (sobretot en el vessament de vi al Pallars central, sobre la darrera llosa clavada al llosat, així com potser en el costum ritual de consumir un cabrit en l'àpat, a Sort), en aquest cas, no de la terra, com en començar l'obra, sinó del bosc, representat per la fusteria (embigats, empostissats, tampanells, etc.) de l'edifici, podem veure-hi també un acte cultural de libació a les divinitats tutelars del bosc o de l'arbre, per tal de calmar llurs ires i, per tant, poder habitar tranquil·lament aquella casa recentment construïda, havent satisfet ja el tribut ritual,

20. Sebastià Carrer Saragossa, ja citat.

segons el concepte de l'home primitiu. Per aquesta raó, en cobrir l'alberg i també el temple, hi ha pobles primitius actuals, citats per Frazer, que encara sacrifiquen víctimes animals i àdhuc humanes per tal de regar amb la sang llur tot el fustam de la coberta; puix creuen que en aquell moment encara viu dins de les taules de fusta l'esperit del bosc.²¹

RITUS PRACTICATS ABANS D'ESTRENAR LA CASA

A Ribera (Cardós), abans d'estrenar una casa la feien beneir pel capellà, bo i revestit ritualment, per privar que no s'hi possessin els «mals esperits».²² La mateixa pràctica litúrgica hem trobat a Ansó, a la Vall de Burguete, etc. Car a Espinal la dita popular diu:

«Casa bien puesta,
la cruz en la puerta.»²³

Per això la fan beneir. Aquesta sentència popular equival a la nostra:

«Casa composta,
la mort a la porta.»

També la trobem a Astúries.²⁴

Respecte a això, tant al Pallars (Vilella) com en altres llocs de Catalunya, hom creu que el fet d'acabar una casa nova, crida o atreu la mort de l'amo. A Escòcia creuen el mateix.²⁵ I a la Bretanya francesa hom

21. «Quan els Toradjas acaben una casa nova, sacrifiquen una cabra, un porc o bé un búfal, i espargeixen la sang sobre totes les fustes que lliguen o enganxen la construcció. Si l'obra bastida és un lobo o casa dels esperits (equivalent a un temple), la víctima és canviada per una gallina o un ca, la sang del qual deixen córrer pels dos costats de la biga carenera de la coberta. Els Tonapooos, menys civilitzats, en aquest cas sacrifiquen sobre el teulat una víctima humana. Aquest sacrifici sobre la coberta d'un lobo o d'un temple respon al mateix propòsit o intent que la cerimònia dels Toradjas: la intenció és apaivagar els esperits del bosc que poden ésser encara dins de l'essència: hom torna així als genis el bon humor. Per la qual cosa deixaran tranquils els habitants de la nova casa sense fer-los cap mal» FRAZER, *op. cit.*, 109.

22. Isidre Català, d'uns setanta anys, teixidor de Ribera, 1941.

23. BARANDIARÁN, «Anuario de Eusko-Folklore», VI (1926), 17.

24. CABAL, *op. cit.*, 11.

25. ID., *id.*, 12.

creu que la mort s'asseu al dintell de la porta de la casa per estrenar, esperant el primer que entra.²⁶

A Corroncui (Pallars Sobirà sud-occidental) i en altres pobles de la mateixa contrada, en estrenar la casa, tots els que havien intervingut a edificar-la, juntament amb els amos, celebraven un àpat extraordinari.²⁷

Més interessant és la cerimònia ritual que he trobat en ús a la baixa Ribera de l'Ebre entre la població cavera, practicada en estrenar la

FIG. 2. — Moment solemne de sacrificar un gall o gallina al brancal d'una *barraca* de la Cava (Ribera de l'Ebre), com a preàmbul ritual del primer àpat celebrat al nou estatge (barri dit de Jesús i Maria, 1946).

barraca, i ara també la casa, segons el consell dels vells, perquè la nova família pugui viure tranquil·la i acompanyada de la bona sort dins del nou estatge.

Es comú a la Cava i tots els altres barris o ravals formats per barraques, i actualment, també, per cases, el costum que la primera vegada

26. A. LE BRAZ, *La légende de la mort chez les bretons armoricains*, I (Paris 1924), 157.

27. Josep Simorra, el nostre oncle, ja citat.

de menjar al nou alberg, que generalment és el de sopar-hi, hom sacrifici un animal de ploma (aquest és el ritual tradicional) d'aquesta faisó: Quan tota la família que ha d'ocupar-lo es troba reunida dins del nou estatge, el cap de casa, l'amo o la mestressa, però amb preferència el primer, agafa una gallina o bé un gall, i col·locant el cos de l'au cap a la part de dins i el cap enfora sobre el *brancal* o dintell del portal, i, estant la porta mig ajustada, li talla el coll amb un cop de destrat (fig. 2), de manera que l'au queda dins de la barraca, la sang vessa al brancal i el cap rebota al *solivert* o exterior de la barraca. Aquesta víctima, després, serveix com a plat principal del primer sopar o àpat celebrat dins del nou alberg. I els vells — segons em van dir — aconsellen als joves que abans d'estrenar cap barraca, i ara la casa, és molt bo practicar aquest sacrifici ritual, que s'haurà perpetuat a través de moltes generacions,^{27 bis} ja que apareix, en l'Edat Mitjana, en altres llocs d'Espanya.

Unes i altres cerimònies, creences i supersticions anotades, recorden també, encara que de manera molt esfumada, el primitiu sacrifici humà o tribut de sang pagat per l'amo de la casa, per haver-se apropiat del terreny, als esperits de la terra; quan l'home creia que tots els elements naturals posseïen un esperit o ànima amb les mateixes necessitats biològiques que la dels éssers humans.

ALTRES CERIMÒNIES RITUALS

Bateig del foc. — Antany, en molts pobles de la comarca sud-occidental pallaresa i oriental ribagorçana, veïna de la primera, sector on abundaven els espaiosos i patriarcals *focs de roggie* o cuines de mig, era costum molt estès de *bateiar'ls* abans d'estrenar-los, bo i construïts de nou o renovats. Car la cuina és encara l'estança més preada de la casa, on es treballa, es resa, es projecta l'avenir o el futur de la família i fins es fa vida sociable; puix al *foc* es reben els veïns i les visites en general. Per practicar la petita cerimònia ritual que ens ocupa, reminiscència, sens dubte, d'un culte arcaic adreçat a les divinitats pai-rals o de la llar, representades, primer pel foc sagrat i després pels

27 bis. Segons ens informà Na Maria Mauri, de quaranta anys, el seu marit va practicar el ritus en setembre del 1947 en estrenar llur barraca situada al barri de Jesús i Maria. 3-IV-48.

manes o ànimes bones dels familiars traspassats, un home cavalcava eixancarrat a la *biga cremallera*²⁸ on, assegut d'aquesta faisó, es bevia una cassoleta plena de vi, acte que devia tenir tot l'aire d'una antiga libació; així quedava batejat amb el mateix nom de «foc», però pronunciat en llatí: «ignis».²⁹

En estrenar un forn de coure pa. — Uns vint-i-cinc anys enrera, en molts pobles del Pallars Sobirà meridional, entre ells Sarroca de Bellera, així com a la Pobla de Segur, en l'Alta Conca de Tremp (o Pallars Jussà), quan s'estrenava un forn d'aquests, i també els de pastisser, els amos feien coques, les quals coïen en aquest forn, i després les repartien a llurs parents i amistats perquè creien que menjar del primer pa que ha cuit un forn preservava de tenir el *mal de Sant Pau* o epilèpsia (Sarroca de Bellera 1935). La mateixa pràctica profilàctica supersticiosa hem recollit l'any 1943 a Gistaín. En canvi, a Ansó, en el propi Pirineu aragonès, però a l'extrem occidental, així com la vall anterior és a l'altre extrem, o sia a l'oriental, la pràctica pren un altre caire. En aquest poble no hi ha forns casolans, sinó que la vila posseeix quatre forns veïnals (com en alguns pobles d'Urgell, la Noguera, etc., a Catalunya) formant part d'altres tants barris. Antany, doncs, quan s'estrenava un forn d'aquests, en la primera cuita coïen un pa de cada veí del barri perquè «si havia malefició», s'encomanava un xic a cada u (Ildefonsa Cativiela, de setanta anys, d'Ansó, 1943).

A Ribera (Cardós), quan s'estrena un forn, solament es fa beneir com es fa en estrenar la casa, per privar que s'hi posin els mals esperits. Tal com feien a Gistaín quan estrenaven un molí fariner.

R. VIOLANT I SIMORRA

Museu d'Indústries i Arts Populars, Barcelona.

Societat Catalana d'Estudis Històrics.

28. Biga resistent que travessa de part a part la boca de la xemeneia; de la qual biga pengen els cremalls, que li donen nom.

29. El nostre bon amic Torrobella ja citat, que m'ha proporcionat les presents dades, havia sentit explicar moltes vegades a la seva mare el bateig del foc de *rogge* de la seva casa pairal, «ca de Capdevila», de Sarroca de Bellera.